

Metodika

Mirjana Jurčić:

PRILOG KONCEPCIJI SUVREMENOG UDŽBENIKA STRANIH JEZIKA ZA OSNOVNU ŠKOLU

Suvremena nastava stranih jezika

Ako želimo raspravljati o koncepciji suvremenog udžbenika stranih jezika, moramo ukratko iznijeti načela suvremene nastave tog predmeta i njene zahtjeve koji će neminovno naći odraza u budućim udžbenicima.

Svima nam je dobro poznato da se suvremena nastava jezika u svijetu temelji uglavnom na auralno-oralnoj metodi ili, bolje rečeno, na audio-lingvalnoj, koja u novije doba doživljava manje modifikacije utjecajem transformacijsko-generativne teorije.

Nećemo ulaziti u raspravu o biti audio-lingvalne metode, o njezinim dobrim i lošim stranama, već ćemo samo ukratko iznijeti glavna načela te metode, što je ujedno i bitno za samu koncepciju udžbenika.¹

Budući da se nastava stranih jezika po audio-lingvalnoj metodi temelji na razvijanju vještina: slušanja s razumijevanjem i govora, zatim čitanja i pisanja, u prvim godinama učenja težište je stavljeno na govorni jezik kakvim se koristimo u svakidašnjim situacijama, dok se ostavlja za nešto kasnije njegovanje pismenog oblika jezika, kad čitanje i pisanje dobiva veće značenje u nastavnom procesu. Usporedo sa stjecanjem jezičnog znanja učenici se postupno upoznavaju s običajima i zemljom naroda čiji jezik uče.

Tehnike koje se primjenjuju u radu po toj metodi dale su dobre rezultate u razvijanju vještine razumijevanja i tečnosti ugovoru — jasno, u ograničenom okviru jezičnog materijala.

Od početka učenici uče segmente kojima se mogu služiti u komunikaciji s prilično korektnim izgovorom i intonacijom. Pri izboru jezičnog materijala koji treba obrađivati polazi se s kontrastivnih pozicija te se najveća pažnja poklanja onim jezičnim pojавama gdje je veća razlika u oblicima ili upotrebi oblika između materinskog i stranog jezika, a nešto manje onim gramatičkim pojavama kod kojih je manja interferencija materinskog jezika.

S obzirom na lingvističko-pedagoške zahtjeve strukturalni uzorci se odbiru i uvode sustavno, a ne, kao što se nekad uvodilo gramatičko gradivo onim redom kako se javljalo u odabranim odlomcima ili po nekom određenom logičkom redu (član, imenice, pridjevi, zamjenice itd.), koji nema veze s pravim potrebama komunikacije.

¹ Wilga Rivers: *Teaching Foreign-Language Skills*, The University of Chicago Press, 1970, str. 44—54.

U suvremenoj nastavi odabrani uzorci se ponavljaju, memoriraju i uvježbavaju pomoću raznih vrsta drilova i tako se postiže bolja manipulacija i veće korištenje strukturalnih elemenata u govoru.

Citanje i pisanje njeguje se isto tako sustavno. Jezični materijal se prvo usvaja govorno, a nakon toga učenik ga upoznaje i u pisanom obliku.

Na taj način to postaju aktivnosti u kojima je isključen materinski jezik kao transfer jednog jezičnog sistema u drugi.

Motivacija u nastavi je po toj metodi veoma jaka. Učenici imaju osjećaj da uče »pravi« jezik jer se njime koriste od prvog dana učenja, naime već na početnom stupnju učenja jezika učenici mogu dati i dobiti određene informacije što im pruža osjećaj postignutog uspjeha.

Iako se rad po toj metodi pokazao efikasnim, ipak postoje opasnosti u takvom načinu rada te se nastavnik mora upozoravati na njih kako ne bi došlo do grešaka u radu.

Budući da se te greške javljaju i kod naših nastavnika, koji, doduše, ne rade isključivo po ovoj metodi, smatramo da je potrebno o tome nešto više reći. Može se, naime, dogoditi da učenici izvrsno ponavljaju čitave rečenice kad im se da model, no nisu svjesni značenja, pa se ne mogu koristiti memoriranim materijalom u kontekstima koji su drukčiji od onih u kojima su ga učili.

Da bi se to otklonilo, treba učenike navikavati da se koriste onim što su memorirali ili uvježbali u komunikativnim situacijama. Osim toga, nastavnik treba provjeravati jesu li učenici svjesni značenja i funkcije jedne jezične pojave. Ako se jezična pojava dobro ilustrira u situacijama, čemu slijedi dobro strukturirani dril i dijalog, neće biti potrebna velika tumačenja i objašnjavanja gramatičkih odnosa. Ako to ipak nije dovoljno, onda nastavnik treba da upozori na kritične elemente, da dade kratko objašnjenje da bi učenici shvatili gramatičko značenje.

Iskustvo je pokazalo da je rad po toj metodi veoma prikladan za mlađe učenike koji vole »dramatizaciju«, učenje napamet i koji lakše usvajaju materijal putem raznih aktivnosti nego pomoću izlaganja i tumačenja gradiva. Što se tiče starijih učenika, a napose onih koji su nadareni, nastava jezika može se provoditi uspješno i po drugim metodama kad učenici mogu sami induktivnim putem doći do semantičkog i gramatičkog značenja i naučiti zadano gradivo.

Kad se govori o audio-lingvalnoj metodi, potrebno je naglasiti da su se u toj metodi po prvi put koristile spoznaje do kojih se došlo u lingvistici. Bolje rečeno, ta se metoda temelji na opisu struktura, a to je našlo svoju praktičnu primjenu u strukturalnim drilovima i uvježbavanju uzorka. Što će donijeti nove lingvističke struje i kakvu će primjenu u metodici nastave stranih jezika naći te struje, to još nije poznato, ali se zna da se gledišta mijenjaju i da se težište danas više ne stavlja toliko na same strukture, već na kontekst, ne na manipulaciju, već na aktivnu upotrebu jezičnog materijala.² Nova nastojanja usmjerena su na to da učenik stekne sposobnost da se koristi rečenicama koje generira prema reprezentativnim uzorcima kontekstualiziranih cjelina, a pokušaj u tom smjeru predstavljaju strukturirani dijalozi koji treba da pomognu učeniku da naučen materijal primjenjuje u raznim situacijama.

² Carl James: »The Applied Linguistics of Pedagogic Dialogues«, *Forum*, X, 3, 1972. str. 32.

Autor veoma zanimljivog članka u *Forumu* br. 3. od 1972. g.: »Applied linguistics of Pedagogic Dialogues«, profesor Carl James, smatra dijalog jedinicom govora jer uključuje dva govornika i tako dolazi do normalne realizacije govornog akta — jezični se materijal na taj način nalazi u jednom sociološkom kontekstu.

Kad učenik memorira dijalog ili prolazi kroz dril koji se temelji na dijalogu, on uči u kontroliranom nastavnom procesu. Ta se faza učenja jezika zove manipulativna, jer učenici manipuliraju elementima jezika, a ne komuniciraju u onom pravom smislu spontane komunikacije.

Prava primjena naučenog materijala dolazi do izražaja tek na nivou »komunikacije« na kom se očekuje od učenika da se slobodno izražava s najmanje grešaka u izgovoru, gramatici i izboru leksika. Najveći problem koji pokušava riješiti moderna primjenjena lingvistika upravo je pitanje: kako premostiti fazu između manipulacije i prave komunikacije? Mada su istraživanja dala određene rezultate, još uvijek imamo malo spoznaja o tome kako se jezik uči, a osobito onih koja se odnose na problem kako mogu učenici koji uče strani jezik napraviti *kvalitetan* skok od onoga što se uči do *spontanog izražavanja*. Neki metodičari smatraju da je jedan put k tome preko kraćih dijaloga koji treba da se prezentiraju učenicima u raznim situacijama.

Kompozicija udžbenika za strane jezike

Tekstovi. Ako pogledamo naše dosadašnje udžbenike, vidimo da su oni sadržavali tekstove koji su bili dijaloški po svojoj formi, kao i one koji su bili djelomično ili u cijelini deskriptivni ili narativni po obliku.

No nije dovoljno da su u udžbeniku dijaloški tekstovi pa da smatramo da su zadovoljeni svi prije spomenuti zahtjevi suvremene nastave jezika.³ Jezik u tekstu udžbenika treba odražavati ne samo lingvističku autentičnost već i u neku ruku sociolingvističku, tako da ne samo što mora biti autentičan za određenu situaciju i prikidan za određenu dob učenika već i situacija u kojoj se jezik koristi mora biti što prirodnija i prikladnija jer ta sociološka pozadina predstavlja scenarij za jezik u upotrebi.

Međutim, kad se radi o stvaranju tzv. scenarija na početnom stupnju, po našem mišljenju, treba biti oprezan. Možda bi bilo bolje dati »neutralan« scenarij, jer učenici mlađe dobi mogu neku interpretaciju i krivo shvatiti, a njihov mali obujam znanja jezika ograničava nastavnika na veća objašnjenja koja bi se mogla pokazati nužnim.

Smatramo da bi bilo korisno uvesti u tekstove na početnom stupnju imena lica i mjesta iz stranog jezičnog područja. Što se tiče načina života i običaja ljudi čiji se jezik uči, njih treba postupno uvoditi tako da učenik uči jezik u što prirodnijoj situaciji. To ujedno povećava zanimanje za učenje jezika i proširuje znanje učenika o ljudima i zemlji čiji jezik uči.

No da vidimo kakav bi oblik tekstualnog materijala trebao da bude zastupan u našim novim udžbenicima! Vidjeli smo u uvodnom dijelu da je u suvremenoj nastavi u svijetu, kao i kod nas u prvi plan stavljeno razvijanje sposobnosti komuniciranja, pa, prema tome, i dijaloški tekst dobiva sve veće značenje i više prostora u udžbenicima stranih jezika. Rekli smo da se i u našim dosadašnjim udžbenicima nalazi veći broj dijaloških tekstova, no po

³ Dr Naum R. Dimitrijević: *O savremenom udžbeniku stranog jezika za osnovnu školu*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd 1967, str. 12.

našem mišljenju ti tekstovi bi trebali da budu puno kraći nego što je to dosad bilo u našoj praksi. Takav dijalog, ili jedan dio, ako je dijalog duži, trebao bi da bude pogodan za učenje napamet i za dramatizaciju u razredu.

Iz iskustva znam da je obrada novog vokabulara u okviru dijaloškog teksta prilično teška i za iskusnog nastavnika, a kamoli za onog s malim iskustvom. Običaj je da nastavnici, bez obzira na vrstu štiva, izlaganjem sadržaja uz pomoć vizuelnih sredstava tumače i novi vokabular. Budući da se radi o dijalogu, a ne o opisu, izlaganje sadržaja postaje teže. U takvu slučaju obrada vokabulara bi morala prethoditi prelasku na sam tekst. Prema tome, početak jedne lekcije morao bi se sastojati od tekstualnog materijala koji bi sadržavao nove jezične elemente, tj. novi leksik kao i neke vježbe za uvježbavanje tog materijala⁴ (te vježbe ukoliko ne bi bile u udžbeniku morale bi biti u priručniku za nastavnika).

Isto tako, ako su u tekstu utkane nove strukture, i njih bi trebalo unaprijed obraditi i uvježbati pa tek onda prijeći na sam tekst. U praksi se događa da nastavnici obrađuju novu lekciju, tumače novi vokabular i koriste se novim strukturama koje se javljaju u tekstu. Učenici koji prate nastavnikovo izlaganje ne razumiju o čemu se radi, ne shvaćaju situaciju jer nisu shvatili značenje određene strukture. Štoviše, nastavnici postavljaju pitanja na sadržaj teksta s novim strukturama i traže od učenika da te nove strukture u svojim odgovorima koriste. Jasno je da odgovori učenika ne mogu biti korektni jer učenik nije uvježbao ni svladao jezični materijal pa pravi nepotrebne greške i gubi samopouzdanje.

Autori udžbenika bi trebali voditi brige o tome da u tekstu u kojem se uvodi nova gramatička jedinica bude što manje novih leksičkih jedinica, jer će na taj način sva pažnja nastavnika i učenika biti usmjerena na uvježbavanje te gramatičke jedinice, a ne na uvođenje i uvježbavanje novog vokabulara. Ukratko rečeno, trebalo bi imati određenu ravnotežu između novog vokabulara i novih struktura u pojedinim štivima.

Što se tiče vrste teksta, smatramo da ne bi bilo dobro da se u udžbeniku nalaze isključivo dijaloški tekstovi, već tu treba da nađu svoje mjesto kraći deskriptivni i narativni tekstovi, koji isto tako imaju svoju određenu funkciju u nastavi stranih jezika. Govor se, naime, ne sastoji samo od pitanja koja postavlja jedan govornik i od odgovora drugog govornika, niti od komentara jednog govornika na određenu tvrdnju drugog. Komunikacija znači primanje odredene poruke, ali i sposobnost davanja poruke, a jedno i drugo mogu biti čitavi nizovi poruka. Sposobnost komuniciranja njeguje se postupno; kako je već rečeno, preko kraćih strukturiranih dijaloga, izlaganja manjih cjelina u okviru određenog vokabulara i struktura pa do spontanog izražavanja u okviru usvojenog jezičnog materijala. Kraći narativni tekstovi upravo su pogodni da razviju sposobnost učenika da sam govori o određenom sadržaju. Zbog toga takvi tekstovi treba da sadržavaju jak element zanimljivosti kako bi svojim sadržajem pobudili zanimanje učenika — bolje rečeno, moraju biti živi i dinamični jer samo onda mogu poslužiti svojoj svrsi.

Kad se radi o vrednovanju sadržaja nekog teksta, treba ga razmotriti sa stajališta: a) relevantnosti suvremenom životu, b) zanimljivosti i c) funkcionalnosti. Ako, naime, to ne postoji u tekstu, gubi se na motivaciji, koja ima veliku ulogu u nastavi uopće pa tako i u nastavi stranih jezika.

⁴ Ibidem, str. 20.

Čini mi se da ovom problemu nismo posvetili dovoljno pažnje u našim udžbenicima. Tekstovi bi trebali da budu različitog sadržaja s određenom poantom. Vodeći više brige o ovome, postigli bismo više nego kad je sadržaj tekstova na stranom jeziku nezanimljiv za učenike određenog uzrasta, kad nema akcije i dinamiku u opisanom dogadaju.

Kad se govori o sadržaju tekstova, trebalo bi govoriti o još jednom faktoru koji mora biti zastupan u udžbeniku, a to je odgojni faktor. Nismo zagovornici nekih velikih moralnih pouka koje bi se mogle naći u tekstu, iako i o tome moramo voditi brigu. Ovom prilikom željeli bismo govoriti o jednom drugom aspektu odgojnog faktora, specifičnom za nastavu tog predmeta.

Kroz sadržaj koji se prorađuje na stranom jeziku učenik upoznaje ne samo jezik već u skromnom obujmu i zemlju, običaje i način života naroda čiji jezik uči. Neki put smo skloni da nehotice prikazujemo život u stranoj zemlji sa stajališta određene klase ljudi te da takav način života prikazujemo kao tipičan za tu zemlju. Kad se opisuju kuće — to su kuće kao u filmovima pejtonskog tipa, to je način života ljudi koji pripadaju vrlo imućnoj klasi, tako da učenici mogu dobiti i kriju predodžbu o životu ljudi čiji jezik uče. Sadržaji tekstova u našim udžbenicima moraju biti takvi da se kod učenika razvije pravilan i realan stav te da učenici kroz sadržaje upoznaju pozitivne i negativne strane života ljudi čiji jezik uče u školi. U tom smislu, vjerojatno, moći će nam pomoći jedna mlada grana lingvistike, a to je socio-lingvistika, kojoj je upravo zadatak da ne poistovjećuje jezik kojim se služe sve kategorije ljudi s jezikom određene kategorije, a to vrijedi i za način života, običaje itd. Jednom riječju, u nastavi stranih jezika, kao i u nastavi svakog drugog nastavnog predmeta u našem sistemu obrazovanja moramo voditi brigu i o odgojnem momentu u užem i u širem smislu.

Leksičko i gramatičko gradivo. Jezični materijal u udžbeniku ima određenu funkciju. Taj materijal predstavlja leksik s fonološko-morfološkim karakteristikama svrstanim po sintaktičkim pravilima u nizove rečenica.

Suvremeni pristup nastavi stranih jezika zahtijeva za početni stupanj učenja osnovni vokabular manjeg opsega, koji služi za manipulaciju struktura koje su fundamentalne za bilo kakav oblik komunikacije, bilo usmene ili pismene. Poznavanje velikog broja leksičkih jedinica i malog broja strukturalnih uzoraka ne osigurava napredak u procesu učenja jednog stranog jezika. U prve dvije godine učenja treba staviti težište na usvajanje osnovnih rečeničnih uzoraka i struktura, a bogaćenje vokabulara trebalo bi ostaviti za kasniju fazu učenja.

Novi vokabular, koji ne smije biti suviše velik u okviru jedne lekcije,⁵ tumači se i uvježbava u strukturalnom i leksičkom kontekstu u kojem je riječ upotrijebljena pa se tako asimilira značenje putem same upotrebe.

Kad je riječ uvedena, potrebno je da se što češće javlja u govoru da bi se naučila. Budući da neke riječi ulaze u okvir nekoliko tematskih područja, moguće je da se pojavljuju često ili više puta u raznim kontekstima pa se na taj način ponavljaju i čuvaju od zaborava. Međutim, ima riječi koje se zbog svog značenja ne mogu javljati u raznim kontekstima pa se ne ponavljaju i lako se zaboravljaju.

⁵ Većina metodičara slaže se da na početnom stupnju ne bi trebalo biti više od 10–12 novih riječi u okviru jedne lekcije.

Pri izboru riječi autori udžbenika bi morali voditi brigu o metodskoj vrijednosti riječi pa ako je zbog konteksta potrebno uvoditi riječi i manje metodске vrijednosti, trebalo bi osigurati i njihovo ponavljanje. Ako to nije moguće u samom tekstu, onda bar u vježbama treba ponoviti jednom uvedenu leksičku jedinicu.

Izboru i gradiranju gramatičkog gradiva trebalo bi prići s pozicija kontrastivne analize materinskog i stranog jezika. Strukture treba uvoditi koliko je god moguće više po načelu postupnosti po težini, tako da mogućnost pravljenja grešaka bude što manja.

No da vidimo kako se gramatičko gradivo uklapa u tekst! Postoje dva pristupa tom problemu. Prvi je taj da je autoru teksta polazna točka određena situacija, pa u tekst ukomponira one rečenične uzorke i strukture koje zahtijeva opisana situacija. Zato se u okviru jedne lekcije može naći nekoliko gramatičkih pojmoveva koje treba objasniti i obraditi s učenicima. Stroga kontrola rečeničnih uzoraka ne postoji, kao ni kontrola struktura pa se neke od njih obrađuju kao leksičko gradivo.

Takav pristup omogućava prividno »slobodno izražavanje« učenika bez strukturirane situacije, a rezultat je toga nekorektna tečnost u govoru i korištenje stranih riječi u konstrukcijama tipičnim za materinski jezik.

Drugi pristup je ugrađivanje uzorka u tekst, dakle polazna točka je uzorak. Takav pristup naziva se *kontekstualizacija*.⁶ U dobro kontekstualiziranim odlomcima uzorci koji su na umjetni način ugrađeni u tekst dani su na nemetljiv i gotovo nevidljiv način. Oni kao da prirodno izrastaju iz samog konteksta. Tekstovi su kratki tako da se javlja po jedan ili najviše dva gramatička pojma u okviru teksta. Taj postupak pri obradi gramatičkih gradiva nešto je sporiji i potrebno je više vremena da se gradivo prijeđe, no, s druge strane, donekle osigurava točnost u izražavanju učenika. Koji je pristup bolji, teško je reći. Najbolje bi bilo, po našem mišljenju, zgodno kombiniranje tih dvaju gledišta u danoj situaciji i u njoj osigurati kontrolu struktura.

Gоворне и писмене вјеште. Navikli smo da tekst u okviru jedne lekcije smatramo najvažnijim dijelom lekcije te je u većini udžbenika tekstu poklonjeno najviše pažnje i prostora. Dosadašnja je praksa bila da tekst služi uvođenju novog leksičkog i gramatičkog gradiva, pa je stoga i bio središnji dio lekcije. Mislimo da u novim udžbenicima središnji dio lekcije treba da budu vježbe budući da se upravo putem njih jezik uči, stvaraju se navike i razvijaju određene vještine.

Leksičko, kao i gramatičko gradivo uvježbava se putem govornih vježbi raznih vrsta, počevši od vježbi ponavljanja i imitiranja preko vježbi supsticijskog, transformacijskog, kombinatornog tipa, sve do tzv. produktivnih ili generativnih vježbi, gdje učenik sam stvara rečenice i koristi se njima u što širem kontekstu jedne govorne situacije. Za izvođenje tih vježbi nastavnik mora naći upute i materijal bilo u samom udžbeniku ili u priručniku za nastavnike. Vježbe tih vrsta, ako su pažljivo odabrane, veoma su vrijedna tehnika rada u fazi manipulacije jezičnih elemenata.

Kao što je već rečeno, krajnji je cilj nastave stranih jezika slobodna spontana upotreba jezika, a to zahtijeva integraciju svih elemenata koji su se uvježbavali: leksičkih jedinica, morfoloških i sintaktičkih elemenata i rečenica.

⁶ L. G. Alexander: *Guided Composition in English Language Teaching*, Longman 1971.
str. 7.

ničnih vrsta. Učeniku je potrebno mnogo vježbi da se pripremi za proces generiranja novih rečenica koje će zadovoljiti njegove intencije u određenoj situaciji i upravo zbog toga eksploracija jezičnog materijala u udžbeniku mora biti velika. To se pak postiže samo velikim brojem vježbi.

Budući da u nastavi jezika želimo razvijati ne samo govorne sposobnosti učenika već i osposobiti ga da razumije jezik koji uči, znači da ga moramo navikavati da shvati ono što čuje ili pročita. Prema tome, u suvremenom udžbeniku morale bi biti i takve vježbe koje bi služile razvijanju sposobnosti razumijevanja. O tom razvijanju sposobnosti razumijevanja putem slušanja ne bismo ovdje mnogo govorili; po našem mišljenju vježbe za razvijanje te sposobnosti trebale bi se naći u priručniku za nastavnike, tako da ih on može planirati i koristiti se njima u okviru određenih lekcija. Samo da napomenemo da to može biti slušanje materijala koji su učenici učili, zatim slušanje varijacije teksta koji se učio time što bi se onda u udžbeniku ili na posebnom listu papira ili na foliji za grafoskop nalazili zadaci: točne i netočne tvrdnje, od kojih treba odabrati one koje su točne, ili to mogu biti odgovori s višestrukim izborom odgovora na pitanja koja ili nastavnik postavlja ili su napisana, ili to mogu biti pitanja koja su dana unaprijed učenicima pa oni daju kratke odgovore, slušajući odlomak.

Kad se radi o razumijevanju pisanog jezičnog materijala, u novom udžbeniku bi se trebali naći kratki odlomci koji bi služili za čitanje s razumijevanjem. Mislimo da bi bilo korisno kad bi ti odlomci predstavljali transpozicije obrađenog materijala u nekoj drugoj situaciji. Na taj način bi dolazili do novog sadržaja u okviru obrađenog jezičnog materijala te učenik, čitajući taj odlomak, ne bi imao utisak da čita ono što mu je već poznato. Ispod teksta trebala bi da budu pitanja kojima se provjerava razumijevanje pročitanog odlomka. Mogu se čak i prije teksta dati pitanja pomoću kojih skrećemo pažnju učenika na ono što je bitno za samo razumijevanje teksta. Ti odlomci mogu služiti ne samo za vježbe čitanja naglas već i čitanja u sebi ili tihog čitanja. Vježbe čitanja naglas ne bi trebalo provoditi na dijaloškom tekstu, jer se učenici, čitajući tekst, koncentriraju na čitanje grafičkih simbola, a to ide na štetu prirodnog ritma i intonacije. U svim modernim udžbenicima dani su kraći odlomci, koji služe isključivo za uvježbavanje čitanja.

Vježbama koje razvijaju sposobnost pismenog izražavanja trebalo bi posvetiti više pažnje nego što je to bilo dosad. One ne bi smjeli biti jednake za učenike raznih dobi. One bi se trebale razlikovati po težini ne samo u odnosu prema jezičnoj materiji koja se uvježbava, već i po sastavu, odnosno po vrsti vježbe. Tu imamo široku lepezu vježbi: od prepisivanja odlomka do usmјerenog sastava pa bi takve vrste vježbi morale naći svoje mjesto u suvremenom udžbeniku.

Kad govorimo o vježbama, ne smijemo zaboraviti ni vježbe za izgovor kojima moramo pokloniti više pažnje u novom udžbeniku. Izgovor bi trebalo uvježbavati pomoću kratkih dobro odabranih dijaloga, tzv. mini-dijaloga, koji bi služili za ilustraciju izgovora ne samo pojedinih glasova već i intonacijskih uzoraka odabranih na temelju kontrastivne analize fonoloških sistema materinskog i stranog jezika. Autori udžbenika morali bi se ovim vježbama posebno pozabaviti i dati nastavnicima upute za rad u priručniku za nastavnike.

Iz ovoga proizlazi da bi u odnosu prema govornim i pismenim vježbama u novom udžbeniku trebalo učiniti slijedeće:

- a) povećati broj vježbi
- b) napraviti veći izbor vježbi po sadržaju i po vrsti
- c) načinuti ih prikladnim za određenu dob i nova znanja
- d) uskladiti ih sa suvremenim postavkama primijenjene lingvistike.⁷

Na taj način će vježbe iz udžbenika opravdati svoju namjenu.

Ilustrativni materijal i tehnička strana udžbenika. Dugogodišnja je praksa da se u udžbenicima stranih jezika nalazi manji ili veći broj ilustracija. Ilustrativnom materijalu u udžbenicima uopće — crtežima, slikama, tablicama, dijagramima i sl. zadatak je da povećavaju didaktičku vrijednost udžbenika. Ilustracije su sastavni dio teksta — dakle nikakav dodatak ili sredstvo sasvim estetske vrijednosti, već je to materijal koji ima određenu funkciju. On može predstavljati materijalizaciju vokabulara ili odnosa u određenoj situaciji. Na taj način ilustracija pomaže svjesnom učenju određenog jezičnog materijala. I ne samo to, ilustrativni materijal uvodi učenika u situaciju tipičnu za ljudе čiji jezik uči, preko dobro odabranih fotografija upoznaje se u skromnim okvirima i sa zemljom naroda čiji jezik uči, a to sve skupa čini rad s udžbenikom zanimljivijim, manje suhoparnim i napornim.

No da vidimo i tehničku stranu ilustrativnog materijala! Složenost ilustracije uvjetovana je dobi učenika. Ali i bez obzira na njihovu dob možemo kao pravilo prihvati da ilustracije ne smiju sadržavati nepotrebne pojedinosti.

Upotreba boje pri izradi ilustracije mora biti podređena funkciji udžbenika i same ilustracije, te se bojom mora potrtavati bitno i isticati značajno. Da bi udžbenik bio što funkcionalniji u tehničkom smislu, osim ilustrativnog materijala treba iskoristiti sve grafičke mogućnosti koje pridonose efikasnijem djelovanju udžbenika i time podižu njegovu opću vrijednost. Tiskanje pojedinih dijelova u boji, podlaganje boje pod dijelove teksta, uokviravanje, potrtavanje i sve ostalo što grafička tehniku omogućava mora se upotrebljavati da se važni dijelovi teksta ili formulacija u udžbeniku posebno naglase i istaknu. Na taj način će i ta tehnička rješenja pridonijeti efikasnosti udžbenika kao didaktičkog sredstva.

Priručnik za nastavnike

Da bi nastavnik lakše i bolje radio u razredu, potrebno je da uz udžbenik ima i priručnik koji će ga uputiti kako treba obraditi materijal udžbenika da bi se postigli što bolji rezultati.

Priručnik ne bi trebao da sadržava opće metodske upute, kao, na primjer, raspravu o suvremenim metodama ili o audiovizuelnim sredstvima, već bi mu sadržaj trebao da bude detaljna analiza samog udžbenika i konkretnе upute o tome kako i kada uvesti određeno jezično gradivo, uvježbavati ga i koja nastavna sredstva upotrijebiti.

Zaključak

Na kraju bismo sumirali ono što je bitno i o čemu bi trebalo povesti brigu pri vrednovanju udžbenika stranih jezika.

1. Materijal u udžbeniku treba da bude takav da može zainteresirati učenika određene dobi.

⁷ Dr Naum Dimitrijević: *Op. cit.*, str. 57.

2. Dijalozi treba da budu realni i autentični što se tiče jezika i situacije, s rečenicama koje nisu preduge, da bi se mogle memorirati. Sami dijelovi ne smiju biti suviše veliki jer je takve teško učiti napamet.
3. Teme narativnog ili deskriptivnog materijala treba da budu pogodne za razgovor o njima. Taj materijal služi kao baza za izlaganje većih cjelina. Isto tako on treba da bude prikladan za uvježbavanje čitanja, odnosno razvijanja sposobnosti razumijevanja.
4. Opseg gramatičkog gradiva obrađenog u udžbeniku ne bi smio biti prevelik. Gradivo treba da je ravnomjerno zastupano kroz sve lekcije u dovoljnem broju vježbi. Izboru materijala treba prići sa stanovišta kontrastivne analize dvaju jezika. Vježbama treba osigurati sustavno ponavljanje gramatičkog gradiva.
5. Vježbe treba da su raznovrsne i funkcionalne. Prvenstveno se uvježbava ono što je bitno.
6. Vokabular mora biti dobro prezentiran. Broj novih riječi u okviru jedne lekcije ne smije biti prevelik. Ponavljanje vokabulara treba da je osigurano. Izbor vokabulara treba napraviti s obzirom na frekventnost leksičkih jedinica u svakidašnjem govoru.
7. Nakon određenog broja lekcija s novim jezičnim materijalom treba doći lekcija koja služi isključivo ponavljanju.
8. U udžbeniku bi trebalo dati sugestije kako se jezični materijal može koristiti u »pravoj komunikaciji«.
9. Ilustracije u udžbeniku moraju biti privlačne za učenike određenog uzrasta.
10. Materijal za pjevanje pjesama i igranja raznih igara trebao bi biti u udžbeniku.
11. Udžbenik treba da je tiskan na zgodan način. Tisak mora biti jasan, a tiskan materijal pregledan. Kvaliteta papira, uvez i korice treba da su takvi da do kraja školske godine mogu biti u upotrebi.
12. Udžbenik treba da zadovolji potrebe nastavnika. Rad s udžbenikom ne bi smio zadavati poteškoća ni nastavniku, niti učeniku.
13. Metodsko-stručni pristup u udžbeniku treba da je u skladu s metodsko-STRUČNIM obrazovanjem nastavnika.
14. Udžbenik bi trebao da nastavniku pruži mogućnost da putem njega ostvari program.
15. Služeći se udžbenikom, prosječni bi učenici trebali da postignu dobre rezultate, a ne samo oni iznad prosjeka.
16. Ako je udžbenik dio serije, mora se prirodno uklapati u nju.⁸

To bi bili po mojoj mišljenju problemi koje bi autori i izdavač trebali da imaju na umu da bi se dobio što vredniji udžbenik. Ovaj bi trebao da bude dinamično radno nastavno sredstvo koje, organski ugrađeno u nastavni proces, vrši funkciju pomaganja i učeniku i nastavniku da se zahtjevi programa mogu na optimalan način ostvariti.

⁸ Wilga Rivers: *Teaching Foreign-Language Skills*, The Chicago University Press, 1970, str. 368–371.